

Oikeus oppia, pohdintoja varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisyydestä ja yhdenvertaisuudesta

Outi Ylitapio-Mäntylä

Olen tutkinut kasvatuksen sukupuolittuneita käytäntöjä varhaiskasvatuksessa, mutta myös laajemmin koulutuksessa. Tässä paperissa pohdin tasa-arvoista, yhdenvertaista ja sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta arjen käytäntöjen näkökulmasta.

Oikeus oppia, tasa-arvoinen alku opinpolulle kehittämisohjelman tavoitteena on luoda tasa-arvoisia ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia lasten oppimispoluilla. Lapsilla tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet oppia ja kasvaa sekä toimia ilman että sukupuoli tai mikään muu ero rajoittaa heidän toimintaansa. Lapsilla kuin myös aikuisilla on hyvin monimuotoisia kulttuuritaustoja. Monimuotoisuus on läsnä arjessa muun muassa etnisyytenä, sosiaalisena luokkana, seksuaalisuutena, katsomuksellisena ja sukupuolen moninaisuutena. Nämä erilaiset erot risteävät kasvatuksen ja opetuksen arjessa ja käytännöissä. Näihin erilaisten erojen risteävien näkökulmien tarkasteluun on syytä kiinnittää entistä enemmän huomiota tutkimuksissa, sillä elämme monikulttuurisessa ja -muotoisessa yhteiskunnassa.

- Miten risteävät erot näkyvät varhaiskasvatuksen arjessa? (Esimerkiksi sukupuoli, monikulttuurisuus, katsomuksellisuus)

Intersektionaalisuuden eli risteävien erojen näkökulmasta voidaan pohtia ja havainnoida erilaisia luokitteluja kasvatuksen arjessa.

- Millaisia kategorioita kasvatuksessa ja opetuksessa uudelleen rakennetaan ja tuotetaan eri erojen risteyminä?
- Miten erilaisin pedagogisin tavoin ja menetelmin tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta voidaan edistää kasvatuksessa ja opetuksessa?
- Millainen oppimisympäristö tukee tasa-arvoista, sukupuolisensitiivistä ja yhdenvertaista pedagogiikkaa?

Suomessa on tutkittu kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolittuneita käytäntöjä useamman vuosikymmenen ajan (Ylitapio-Mäntylä, Vaattovaara, Jauhiainen & Lahelma, 2017) ja edelleen tämänkaltaisen tutkimus on tärkeää suomalaisessa yhteiskunnassa. Sillä vaikka Suomea sanotaan tasa-arvoiseksi maaksi, on vielä paljon tehtävää. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen arjen käytännöissä on havaittavissa sukupuolittuneita käytäntöjä. Tyttöjä ja poikia luokitellaan sukupuolen mukaan ja tätä ei tiedosteta arjen käytännöissä. Luokittelu sukupuolen ja myös muiden erojen mukaan on hienovaraista ja tiedostamatonta.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lähtökohdat on kirjattu velvoittaviin opetussuunnitelmiin kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2018. Kuitenkin näitä kirjauksia tulee tarkastella ja pohtia arjen käytännöissä, esimerkiksi pohtia epätasa-arvoa tuottavia käytäntöjä, jotka usein ovat piiloisia. Tähän liittyvää tutkimusta on tehty, mutta edelleen on tärkeää tutkia kasvatuksen ja opetuksen käytäntöjä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumisen kannalta. Myös on syytä kiinnittää huomiota kasvattajan toimintaan ja puhetapoihin. Ne voivat olla yleistäviä ja kategorisoivia.

- Miten paikallisissa opetussuunnitelmissa (esim. varhaiskasvatussuunnitelman perusteet) kuvataan moninaisuutta?
- Miten paikalliset näkökulmat kirjataan suunnitelmiin?
- Miten alueellinen ja paikallinen erityisyys huomioidaan suunnitelmissa ja opetuksen sekä kasvatuksen toteutuksessa moninaisuuden näkökulmasta?

Tasa-arvo tulee nähdä laajana ilmiönä ei vain sukupuolten tasa-arvona. Tärkeää on ylittää dikotominen tarkastelu ja ajatus kahdesta sukupuolesta. Useat tutkimukset osoittavat, että lapset ovat avarakatseisia ja he toimivat usein toisin rikkomalla sukupuolen rajoja (esim. Ylitapio-Mäntylä 2009; Ylitapio-Mäntylä 2012). Aikuiset luovat rajoja ja tekevät olettamuksia sukupuolen mukaan. He eivät ole aina tietoisia näistä rajojen luomisista. Jotta tasa-arvoinen ja yhdenvertainen opetus ja kasvatustoteutus varhaiskasvatuksessa vaatii se sensitiivistä kohtaamista moninaisuuden äärellä.

Kasvatustoteutus ja opetus on vaikuttamista, lasten ohjaamista ja kasvun saattamista ”oikeaan” suuntaan.

- Miten lasta ohjataan erilaisilla säännöillä, neuvoilla ja ohjeistuksilla ja mihin suuntaan?
- Millainen on kasvatuksen ja opettamisen tasa-arvoinen, yhdenvertainen ja sukupuolisensitiivinen suunta?

Jos oikein tekeminen ja ohjeistukset määrittyvät esimerkiksi sukupuolen mukaan, joutuu lapsi ehkä toimimaan vastoin omaa kiinnostustaan. Lapsi saa lapsuuteensa aikana kuulla tarinaa siitä, mitä häneltä odotetaan, miten hänen tulisi käyttäytyä tai millainen oppija hän on. Hän kuulee näitä tarinoita niin kotona, päiväkodissa, harrastuksissa kuin leikeissä. Näiden tarinoiden kautta hän rakentaa kuvaa itsestään, identiteettiään ja sitä, millainen hän on. Lasta tulee tukea hänen omissa valinnoissaan ilman että sukupuoli, ikä, etnisyys, vammaisuus ja katsomuksellisuus tai jokin muu ero rajaa mahdollisuuksia toimia. Hänellä tulee olla mahdollista toimia toisin, mikä identiteetin ja kasvun kannalta ensiarvoisen tärkeää.

- Miten luodaan tasa-arvoiset ja yhdenvertaiset oppimisenpolut jokaiselle lapselle?
- Millaiseen toisiin tekemiseen lapsella on mahdollisuus arjen toiminnoissa?

Varhaiskasvatuksen opettajista on tällä hetkellä erityisesti pulaa niin pääkaupunkiseudulla kuin muuallakin Suomessa. Opettajapulaan on vastattu muun muassa yliopistoissa lisäämällä opiskelupaikkoja. Kuitenkin huomio tulee myös kiinnittää varhaiskasvatuksen opettajien työhön sekä työkuvaan ja varhaiskasvatuksen resursseihin. Kysymys on laadusta ja lapsen oikeudesta saada laadukasta varhaiskasvatusta. Koulutettu henkilökunta on yksi tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta.

- Miten taataan nyt ja tulevaisuudessa laadukas varhaiskasvatustoteutus kaikissa kunnissa?

Lähteet:

Ylitapio-Mäntylä, O., Vaattovaara, V., Jauhianen, A. & Lahelma, E. (2017). Feministinen kasvatustieteellinen tutkimus: marginaalista osallisuuden vahvistajaksi. Teoksessa A. Toom, M. Rautiainen & J. Tähtinen (toim.), Toiveet ja todellisuus. Kasvatustieteellisen tutkimuksen ja oppimisen rakentamassa (s. 143–165). Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatustieteellisen tutkimuksen 75.

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012). Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Ylitapio-Mäntylä, O. (2009). Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta kasvatuksen arjen käytännöissä. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.